

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВИКРИТТЯ РОЗКРАДАНЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ, ЩО ВЧИНЮЮТЬСЯ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE REGARDING THE DISCOVERY OF THEFT OF BUDGET FUNDS IN THE AGRICULTURAL INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE BY OFFICIAL PERSONS

Єфімов В.В., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань

Навчально-науковий інститут права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних на теперішній час теоретико-методологічної проблеми протидії розкрадання бюджетних коштів в агропромисловому комплексі України, що вчинюються службовими особами.

Звернено увагу на те, що ефективна організація діяльності Національної поліції можлива лише на основі всебічного уявлення оперативного працівника про виробничу, фінансово-господарську та іншу діяльність суб'єктів господарювання, якого можна досягти лише за правильно організованого інформаційного забезпечення. До того ж складність у роботі правоохоронних органів створює наявність у цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, тому оперативні підрозділи Національної поліції України об'єктивно потребують найвищого рівня взаємодії як внутрішнього, так і зовнішнього, постійного обміну інформацією між ними на користь сталої організації діяльності поліції у досліджуваній сфері.

Також наголошується, що при оперативно-розшуковому забезпеченні розслідування, слідчим та оперативним працівникам слід враховувати типові обставини, які сприяють вчиненню корисливих діянь, тому під час досудового розслідування необхідно виявляти не лише обставини, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а й ті, що ускладнюють чи унеможливають їх вчинення. Знання таких обставин будуть сприяти розробці ефективних заходів запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням. Для більш предметного їх використання, необхідно добре знати особливості об'єкта, на якому вчинено кримінальне правопорушення, систему обліку, контролю, організації та технології, зв'язки між внутрішніми підрозділами та суміжними структурами та ін. Зміст запланованих дій віддзеркалює діяльність оперативного працівника з організації та здійснення оперативного пошуку та попередження розкрадань службовими особами у досліджуваній сфері.

Територіальна розкиданість підприємств АПК, вихід на зовнішньоекономічний рівень деяких з них, до того ж наявність у цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, об'єктивно потребує найвищого рівня взаємодії різних оперативних підрозділів Національної поліції України, постійний обмін інформацією між ними на користь організації дієвого планування роботи досліджуваної сфери.

Ключові слова: попередження злочинної діяльності, документування, доказування, оперативний працівник, службова особа, економічні кримінальні правопорушення в сфері АПК України, підрозділи стратегічних розслідувань, режими оперативного обслуговування, автоматизовані бази даних.

The article is devoted to highlighting one of the currently relevant theoretical and methodological problems of countering embezzlement of budget funds in the agro-industrial complex of Ukraine, committed by officials. Attention was drawn to the fact that the effective organization of the National Police's activities is possible only on the basis of the operational worker's comprehensive understanding of the production, financial and economic and other activities of business entities, which can be achieved only with properly organized information support. In addition, the complexity of the work of law enforcement agencies creates the presence in this system of actions of highly organized criminal groups, therefore operational units of the National Police of Ukraine objectively need the highest level of interaction both internally and externally, constant exchange of information between them for the benefit of the organization of police activities in the researched field.

It is also emphasized that during the operational and detective investigation, investigators and operatives should take into account typical circumstances that contribute to the commission of self-interested acts, therefore, during the pre-trial investigation, it is necessary to identify not only the circumstances that contribute to the commission of criminal offenses, but also those that complicate or make their execution impossible. Knowledge of such circumstances will contribute to the development of effective measures to prevent the specified criminal offenses. For a more objective use of them, it is necessary to know well the features of the object on which the criminal offense was committed, the system of accounting, control, organization and technology, connections between internal divisions and adjacent structures, etc. The content of the planned actions reflects the activities of the operational worker in the organization and implementation of operational search and prevention of embezzlement by officials in the investigated area.

The territorial dispersion of agro-industrial complex enterprises, the exit to the foreign economic level of some of them, in addition to the presence in this system of actions of highly organized criminal formations, objectively requires the highest level of interaction of various operational units of the National Police of Ukraine, a constant exchange of information between them for the benefit of the organization of effective work planning researched spheres.

Key words: prevention of criminal activity, documentation, proof, operational worker, official, economic criminal offenses in the field of agricultural industry of Ukraine, units of strategic investigations, operational service regimes, automated databases.

На виконання завдань, поставлених Президентом України та Урядом щодо посилення протидії злочинам у сфері економіки у Департаменті стратегічних розслідувань Національної поліції систематично аналізуються результати роботи підлеглих структурних підрозділів.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2019 році в агропромисловому комплексі (далі – АПК) викрито майже 3,3 тис. правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження, з них 932 – у сфері службової діяльності, у тому числі 87 фактів отримання неправомірної вигоди та 587 – розкрадання та привласнення майна

службовими особами суб'єктів господарювання. Встановлена сума матеріальних збитків становила 212,5 млн. грн., з яких забезпечено відшкодування 144,5 млн. грн. Виявлено 653 особи, які вчинили кримінальні правопорушення, щодо 575 із них кримінальні провадження направлено до суду.

За 2020 рік в АПК виявлено майже 3,6 тис. кримінальних правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження. Виявлено 81 факт отримання неправомірної вигоди та 600 – розкрадань та привласнення майна службовими особами суб'єктів господарювання.

За 2021 рік в АПК викрито майже 3,7 тис. кримінальних правопорушень, за якими відкрито кримінальні провадження.

Отже, необхідно констатувати, що органам Національної поліції України потрібно комплексно застосовувати всі сили та можливості для захисту економічних об'єктів і ліній роботи, зокрема підприємств АПК.

У цій публікації увага буде націлена на формування організаційно-правових засад та особливостей планування роботи щодо запобігання розкраданню бюджетних коштів в агропромисловому комплексі України, які здійснюються службовими особами.

Аналіз останніх публікацій, присвячених дослідженню протидії економічним злочинам у базових галузях економіки та безпосередньо в агропромисловому комплексі за участі службових осіб, дозволяє зробити висновки про те, що зазначена проблема висвітлювалася частково, розглядаючи окремі напрямки. Тому завданням дослідження визначено формування моделі організації діяльності Національної поліції із запобігання, попередження та викриття розкрадань бюджетних коштів в агропромисловому комплексі України, які здійснюються службовими особами.

Про значимість організації інформаційно-аналітичного забезпечення оперативної розшукової діяльності у протидії економічним злочинам й особливостях здійснення цієї діяльності стосовно до окремих галузей економіки в спеціальній літературі говориться досить докладно в роботах: К.В. Антонова, А.І. Берлача, А.В. Баб'яка, В.І. Василичука, В.Я. Горбачевського, В.В. Дарагана, В.П. Захарова, В.С. Кубарева, М.І. Камлика, В.В. Магвійчука, Д.Й. Никифорчука, В.Д. Пчолкіна, В.Л. Ортинського, В.І. Литвиненка, В.І. Лебеденка, К.М. Ольшевського, І.В. Сервецького, М.М. Перепелиці, В.Д. Пчолкіна; О.О. Савченка, А.І. Федчака, В.В. Шендрика та ін.

Вивчення названої проблеми дозволяє з однієї сторони розробити диференційовані і науково обгрунтовані рекомендації, що стосуються підвищення рівня оперативної поінформованості про стан криміногенної ситуації на об'єктах пріоритетних галузей економіки, а з іншого боку – ефективніше використовувати ці рекомендації в оперативній розшуковій практиці, що сприятиме підвищенню результативності діяльності оперативних підрозділів Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції щодо попередження і документування злочинної діяльності у сфері економіки та безпосередньо об'єктів АПК України.

Агропромисловий комплекс України у сучасних умовах на жаль характеризується слабким розвитком сільськогосподарських підприємств, виготовленням національної продукції та нерациональним використанням земельних ресурсів. Ця ситуація викликала необхідність створення та впровадження державних цільових програм щодо розвитку українського села, удосконалення сільськогосподарської техніки та ін. Зазначені програми спрямовані на проведення підтримки фермерських та інших агропромислових господарств, забезпечення відповідного функціонування аграрного ринку за рахунок бюджетних коштів.

Захист економічної діяльності від злочинних посягань в Національній поліції здійснюється підрозділами Департаменту стратегічних розслідувань за відповідними напрямками. Організаційно це виглядає таким чином: здійснюючи у процесі оперативного обслуговування закріплених об'єктів спостереження за станом оперативної обстановки, оперативні підрозділи визначають перспективні напрямки розшукової роботи з виявлення ознак, що вказують на можливе вчинення кримінальних правопорушень в першу чергу викрадань бюджетних коштів, що вчинюються службовими особами.

Отримана первинна інформація після її ретельної перевірки реалізується у напрямку попередження (якщо кримінальне правопорушення тільки готується) або здійснюється документування злочинної діяльності (якщо вона

відбувається або вже вчинена). Таким чином, оперативне обслуговування є вихідною базою для подальшої роботи підрозділів стратегічних розслідувань та може на повній підставі бути виділено в окремих напрямках їх діяльності [1].

Аналіз матеріалів практики, опитування оперативних працівників показує, що оперативні співробітники мають у своєму розпорядженні ще слабкі оперативні позиції на об'єктах АПК, які обслуговуються. Багато хто з них поверхово ставляться до процесу підбору та розміщення джерел оперативної розшукової інформації, вивчення особливостей технологічного процесу та обліку цінностей, складних господарських зв'язків підприємств АПК. Залучення громадян до конфіденційного співробітництва здійснюються за традиційними схемами, не враховуючи найбільш криміногенних об'єктів, також не беруться до уваги особливості діяльності організованих злочинних формувань, рідко використовуються на практиці короткочасні контакти зі свідомими громадянами, які добровільно бажають бути свідками під час розслідування кримінальних проваджень. Можливо це викликано складністю реалізації програми захисту свідків.

Не належному рівні забезпечуються взаємодія між собою та з іншими правоохоронними органами, різними контролюючими організаціями. Нерідко об'єкти, які вимагають постійної уваги, опиняються поза увагою оперативних співробітників, або обов'язки щодо їх оперативного обслуговування перекладаються на працівників, які не мають достатнього досвіду та кваліфікації [2].

Слідчий та оперативній практиці відомо значну кількість злочинів, що вчинюються службовими особами державних органів, підприємств агропромислового комплексу України, суть яких полягає у заволодінні бюджетними коштами або державним майном шляхом обману чи зловживання довірою, а також у привласненні державного майна, у заволодінні бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем, у шахрайстві з фінансовими ресурсами, що диктує необхідність створення дієвих науково обгрунтованих теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо розслідування таких кримінальних правопорушень.

Як показують матеріали опитувань практичних працівників поліції та наукові дослідження за досліджуванним напрямком, до класифікації злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в АПК, слід включити кримінальні правопорушення, які можна класифікувати на групи:

1. за сферою вчинення:
 - а) злочини, що вчиняються у сфері фінансово-господарської діяльності різних Аграрних фондів України;
 - б) злочини, що вчиняються у ході реалізації державної політики за фінансуванням підтримки сільськогосподарських підприємств за рахунок коштів Державного бюджету України;
 - в) злочини, пов'язані із закупівлею сільськогосподарської продукції до державного резерву;
 - г) злочини, спрямовані на заволодіння бюджетними коштами під час виконання договірних зобов'язань.
2. За часом (тривалістю) вчинення:
 - а) короткострокові злочини;
 - б) довгострокові злочини.
3. За характеристикою суб'єктів злочину:
 - а) злочини, які вчинюються службовими особами;
 - б) злочини, що вчинюються матеріально відповідальними особами;
 - в) злочини, які вчинюються приватними підприємцями.
4. За кількістю учасників:
 - а) злочини, які вчинюються однією особою (як привило, службовою);
 - б) злочини, які вчинюються двома і більше особами.
5. За рівнем організації злочинної діяльності:
 - а) організовані; б) неорганізовані.

6. За значимістю у структурі злочинних схем:

а) основні злочини; б) супутні злочини.

Як висновок до вищезазначених положень необхідно наголосити на тому, що кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромислому комплексі України, які вчинюються службовими особами є складною інформаційною моделлю, що містить типові відомості про їх обов'язкові складові елементи, а саме: 1) способи та сліди злочину (комплексу злочинів), які розглядаються; 2) предмет та обстановку зазначених протиправних дій.

Також способи вчинення вищезгаданих кримінальних правопорушень слід класифікувати за повнотою структури, суб'єктивним складом, формою провини, залежно від інструментів реалізації злочинного задуму, масштабу злочинної діяльності, становища, повноважень та місця професійної діяльності співучасників злочину.

Із зазначених кримінальних правопорушень виділяють такі їх інформаційні групи, як: дирекція фондів; начальники (керівники) структурних підрозділів на місцях; начальники регіональних відділень; начальники відділів бухгалтерського та фінансового обліку, фінансово-економічних відділів; начальники управлінь; керівники науково-дослідних установ та державних інспекцій та ін. [3, с. 191].

Для виявлення обставин, які сприяли вчиненню злочинів, необхідно враховувати такі: безгосподарність; недбале ставлення службових та матеріально-відповідальних осіб до своїх обов'язків, пов'язаних із забезпеченням збереження майна; порушення правил обліку матеріальних цінностей та коштів та звітності; порушення правил контролю (відомчого, держфінінспекції, аудиту); порушення правил відображення у документах кількісних та якісних показників про матеріальні цінності; порушення правил списання майна на різноманітні втрати у процесі виробництва, збереження, транспортування, реалізації майна (природні відходи, псування та ін.); порушення правил транспортування вантажів; недоліки охорони матеріальних цінностей; порушення принципу підбору працівників за діловими та морально-етичними якостями; уникнення відповідальності службових осіб та інших працівників, які допускають порушення, що призводять до злочинних посягань на майно;

порушення принципу оплати праці залежно від її кількості та якості (невиплати, затримання зарплати, незадоволене матеріальне заохочення тощо) та ін. [3, с. 193].

При оперативно-розшуковому забезпеченні розслідування, слідчим та оперативним працівникам слід враховувати типові обставини, які сприяють вчиненню корисливих діянь, тому під час досудового розслідування необхідно виявляти не лише обставини, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а й ті, що ускладнюють чи унеможливають їх вчинення. Знання таких обставин будуть сприяти розробці ефективних заходів запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням. Для більш предметного їх використання, необхідно добре знати особливості об'єкта, на якому вчинено кримінальне правопорушення, систему обліку, контролю, організації та технології, зв'язки між внутрішніми підрозділами та суміжними структурами та ін. [3, с. 195].

Як підсумок, необхідно зазначити, що на жаль доводиться констатувати про серйозні недоліки у практиці організації діяльності Національної поліції щодо запобігання розкраданню бюджетних коштів на об'єктах АПК України, що вчиняються службовими особами (недосконалість структури та занедбаність ведення спеціальних справ оперативно-розшукового провадження).

Зміст запланованих дій віддзеркалює діяльність оперативного працівника з організації та здійснення оперативного пошуку та попередження розкрадань у досліджуваній сфері.

Як один із результатів проведеного дослідження, необхідно зазначити, що ефективна організація планування роботи можлива лише на основі всебічного уявлення оперативного працівника про виробничу, фінансово-господарську та іншу діяльність суб'єктів господарювання, якого можна досягти лише за правильно організованого інформаційного забезпечення.

Територіальна розкиданість підприємств АПК, вихід на зовнішньоекономічний рівень деяких з них, до того ж наявність у цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, об'єктивно потребує найвищого рівня взаємодії різних оперативних підрозділів Національної поліції України, постійний обмін інформацією між ними на користь організації дієвого планування роботи досліджуваної сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк В.І. Теоретико-методологічні засади оперативного обслуговування в сучасних умовах. *Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 25-26 верес. 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. С. 3-4.
2. Ільницький О. Оперативне обслуговування об'єктів і галузей економіки підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ) МВС України. URL: <http://www.viche.info/journal/1737/>.
3. Єфімов В.В. Особливості оперативного обслуговування АПК України в сучасних умовах. *Науковий вісник ДДУВС* : зб. наук. праць. 2015.